

De

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

**Het zaad werd
gestrooid**

*Jahweh geeft
je vleugels!*

**Tijdsbeeld door
een tekenaar**

A detailed oil painting portrait of Klaas Schilder, an elderly man with a serious expression, wearing a dark suit, white shirt, and a large, ornate silver chain. The background is a textured, warm brown.

**Afscheid van
'het blad van Klaas Schilder'**

De Reformatie 1920-2014

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Matthijs Haak, drs. Peter Hommes,
drs. Erik Koning.

Brede redactie kernredactie plus dr. Rob van
Houwelingen, dr. Hans Schaeffer, Jan Westert, dr.
Jurn de Vries (ad interim)

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie,
Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat
met (abonnementen)administratie te maken
heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar
De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Schilderij op de omslag: prof. K. Schilder, H. ten
Bos/ADC Kampen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie |
www.idd.nu

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 90

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 52,50 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-

Het abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

Volg ons op Twitter
via #DeReformatie

www.facebook.com/dereformatie

MET ALLE HEILIGEN

TEKST: BAS LUITEN, HOOFDREDACTEUR ///

De gereformeerde belijdenis is ruimer dan de persoonlijke overtuiging. Al tijdens mijn opleiding in Kampen, bijna veertig jaar geleden, kreeg ik dat mee. Ieder die de Heer liefheeft, koestert zijn ervaringen en benadrukt wat hij als belangrijk heeft ondervonden. Dat mag! Maar samen kerk zijn doe je op basis van Schrift en belijdenis, niet minder en ook niet méér. De eis is niet dat je het ook eerst eens moet zijn over allerlei vragen en ontwikkelingen. In Korinte maakten jonge christenen onderscheid tussen Paulus, Kefas en Apollos. Kennelijk viel er wat te kiezen, wat zwaar woog voor hen. Waar dat over ging? Hierover zwijgt de Schrift veelzeggend. Er staat wel dat Christus voor ieder stierf. God is groter dan de persoonlijke ervaring. Samen met alle heiligen krijgen we een indruk van de omvang en de veelkleurigheid van zijn liefde en worden we bewaard voor versmalling in ons geloof. Dat geldt voor de kerk en in zekere zin ook voor een blad. Als je meent dat een wezenlijk geluid ontbreekt, kun je een magazine of een website beginnen. Zo is ooit *De Reformatie* ontstaan,

om een tegengeluid te geven tegenover de heersende meningen die op de spits gedreven werden. Maar het risico van versmalling is daarbij levensgroot aanwezig, dat na verloop van tijd meer de liggingen worden gevoeld dan de eenheid wordt gediend.

Daarom is mijn ideaal dat je als christenen van gereformeerde belijdenis in één blad je inzichten bespreekt en zo mogelijk uitdiscussieert. Dan schrijf je met elkaar, eventueel in een geleide confrontatie, maar niet over elkaar, terwijl lezers ontdekken hoe vragen en ontwikkelingen op verschillende manieren benaderd en beoordeeld kunnen worden. Graag wil ik dit zeggen in deze laatste introcolumn van *De Reformatie*. En ik hoop hiervan iets mee te maken in het nieuwe blad *OnderWeg*.

IN DIT NUMMER

VERNIEUWING EN

VRIJMAKING

Op 24 september 1920 verscheen het eerste nummer van *De Reformatie*.

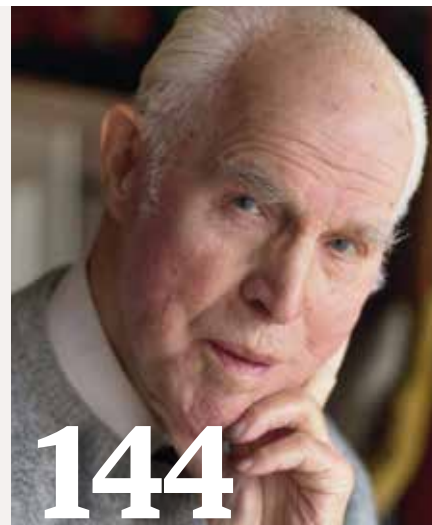
George Harinck schetst de geschiedenis van het blad vanaf dat eerste nummer tot aan het onverwachte overlijden van Klaas Schilder, die schreef 'alsof je een kraan opendraaide'.

JAHWEH GEEFT JE

VLEUGELS!

'Die uwe jeugd vernieuwt als eens arends.' Deze tekst uit de Statenvertaling van Psalm 103:5 stond jarenlang op de omslag van *De Reformatie*. Myriam Klinker wijdt er een Bijbeltaal aan. 'De onvermoeibare God deelt zijn eigen kracht aan de vermoeiden.'

'IK LEES *DE REFORMATIE*

SINDS MIJN TIENERJAREN'

Wie van de huidige generatie theologen en predikanten kan nog zeggen dat hij gestudeerd heeft bij K. Schilder, Greijdanus, Deddens, Veenhof en Holwerda? Joop Alberts (92) uit Utrecht heeft theologie gestudeerd en leest al bijna tachtig jaar *De Reformatie*.

EN VERDER

124 'HET ZAAD WERD GESTROOID, MAAR HOE HET OPKOMT, IS EEN VERRASSING' /// 132 DE INGREEP VAN DE UITGEVER /// 133 UIT DE KERKEN /// 134 HET GEZICHT VAN *DE REFORMATIE* /// 137 COLUMN OP TWEE METER VAN EEN APPEL /// 138 WANDELEN MET GOD EEN LAATSTE 'WANDELING' /// 140 AANKONDIGING ONDERWEG-1 /// 147 BOEKBESPREKING TIJDSBEELD DOOR EEN TEKENAAR /// 148 ONDERWEG ZIJN IS... ///

Het zaad werd gestrooid, maar hoe het opkomt, is een verrassing

Oud-hoofdredacteurs blikken terug op veertig jaar *De Reformatie*

TEKST: ERIK KONING EN JURIN DE VRIES, REDACTEUREN VAN *DE REFORMATIE* ///

In dit laatste nummer van *De Reformatie* past een terugblik op de betekenis van dit blad, dat wilde bijdragen aan de ontwikkeling van het gereformeerde leven. We hebben daarvoor een aantal vragen gesteld aan zes hoofd- (eind- of kern-)redacteurs van *De Reformatie*, die in het blad actief waren van 1971 tot nu:

J. Douma, K. Veling, M. te Velde, A.L.Th. de Bruijne, B. Kamphuis en B. Luiten.

Welke positie had De Reformatie in uw tijd in de kerken?

Douma: 'Vooral in de rubriek "Kerkelijk leven" gaven wij leiding, en dat werd in de kerken zo ook ervaren.'

Veling: 'Het blad bood verdiepende artikelen binnen de gereformeerde kaders. Maar in de actuele discussies over kerkelijke kwesties in de jaren tachtig was *De Reformatie* meer een platform geworden dan, zoals in het verleden, een strijdbare aanvoerder.'

Te Velde: 'De *Reformatie* was lange tijd beschouwd als toonaangevend binnen de GKv in een tamelijk eensluidend "establishment", maar het bood meer en meer mogelijkheden tot meningsverschil en discussie. Dat paste in de beweging naar meer openheid en pluraliteit die de kerken sinds eind jaren tachtig doormaakten. *Nader Bekeken* stond daar kritischer tegenover. Wij hebben als redactie van *De Reformatie* enkele

pogingen gedaan om in broederlijke besprekingen de "breuk" met *Nader Bekeken* te dichten. Mijn visie was dat we de diverse benaderingen naast elkaar moesten accepteren en inhoudelijke verschillen tegelijk vriendelijk, maar zo nodig in alle scherpte moesten bediscussiëren.'

De Bruijne: 'In mijn eerste periode probeerde *De Reformatie* een verbindende positie in te nemen. *Nader Bekeken* was en is vooral conserverend, gericht op het behouden en bewaken van de erfenis. Wij wilden daaraan ook aandacht besteden, maar daarnaast ruimte bieden voor exploratie, voor het zoeken naar nog niet gevonden antwoorden op nieuwe vragen.' Kamphuis sluit hierbij aan: 'De *Reformatie* was nog steeds het gezichtsbepa-

lende kerkblad in de GKv, ook omdat het een weekblad was. Maar door de genoemde tweedeling werd het toch geleidelijk meer een groepsorgaan. Die ontwikkeling heb ik betreurd, en die was ook nooit de bedoeling van de redactie.'

'Wij wilden ruimte bieden voor het zoeken naar nog niet gevonden antwoorden op nieuwe vragen'

De Bruijne: 'Het zou nu een illusie zijn te denken dat een blad als *De Reformatie* nog een verbindende rol kan spelen. In de praktijk schoof het blad op naar een meer vooruitstrevende plek. Er verschenen allerlei artikelen die in de jaren negentig kenmerkend voor *Bij de Tijd* zouden zijn geweest. Maar de kerken zelf veranderden natuurlijk ook sterk.'

Luiten: 'De *Reformatie* van nu is positief-kritisch, gebonden aan Schrift en belijdenis, niet aan gevestigde

'Ik was en bleef tot op heden royaal gereformeerd.' - J. Douma /// foto: Dick Vos

'In de actuele discussies in de jaren tachtig was *De Reformatie* meer een platform geworden dan een strijd bare aanvoerder.' - K. Veling
/// foto: Lizzy Kalisvaart

'Wat ik altijd belangrijk heb gevonden, is de lezers goed denkmateriaal aanreiken.' - M. te Velde

meningen. Binnen die bandbreedte kan alles bevraagd en opnieuw doordacht worden.'

Hoe kijkt u terug op het leidinggeven door De Reformatie? Hoe is dat in uw periode ingevuld?

Douma: 'Op dit leidinggeven kijk ik met dankbaarheid terug. Het werk was niet altijd gemakkelijk, leidde soms ook binnen de redactie tot spanningen. Verschil van inzicht heeft ertoe geleid dat ik mijn werk als eindredacteur heb neergelegd.'

Veling: 'De aanloop naar mijn aantreden was roerig. Binnen de redactie was structurele onenigheid ontstaan. Het ging vaak over de visie op de GKv en de relatie met andere kerken, ook op het terrein van politiek en onderwijs. Besloten werd een commissie van goede diensten in te stellen: C.J. Smelik, W.G. de Vries en ik. We hebben met alle redacteuren afzonderlijk gesprekken gevoerd. We troffen bij iedereen welwillendheid om samen verder te gaan. Wel hadden mensen hun eigen ideeën over hoe *De Reformatie* eruit zou moeten zien. Onder mijn leiding ging een nieuwe kernredactie, met De Vries, Smelik, later Van Middelkoop, het blad leiden. Het idee was dat we controverses niet uit de weg zouden gaan. Auteurs

moesten vrijheid hebben. En we zouden streven naar verdiepende stukken die kwesties in een breder en meer historisch perspectief zouden plaatsen. De basis daarvan was de overtuiging van alle redacteuren dat de onderlinge verschillen de gezamenlijkheid op basis van de gereformeerde confessie niet onmogelijk maakten.'

Te Velde: 'W.G. de Vries en ik werkten prima samen, maar we zaten niet helemaal op één lijn, met name als het ging om leidinggeven aan kerkelijke discussies. Hij vond dat *De Reformatie* geen discussieblad moest zijn, maar een eigen standpunt in diverse thema's moest innemen. Hij kreeg dat niet meer goed voor elkaar. Vandaar dat hij op een bepaald moment besloot zich bij *Nader Bekeken* aan te sluiten. Dat moet voor hem als schoonzoon van K. Schilder heel zuur zijn geweest. Mijn inzet was gericht op meer eensgezindheid in onderscheidenheid, maar daarvan is niets terechtgekomen. Te idealistisch ongetwijfeld. Divergeren kunnen wij als gereformeerden kennelijk beter dan coöpereren.'

Kamphuis: '*De Reformatie* werd vaak een gebrek aan leidinggeven verweten, met

name door het blad *Reformanda*. Het ging dan om leidinggeven in de zin van "voorschrijven wat de lezers moeten doen of moeten denken". Dat wilde *De Reformatie* inderdaad niet meer doen.'

De Bruijne: 'Anders dan de mode geworden is binnen de kerken, vind ik "leidinggeven" geen vies woord. Volgens mij moeten ambtsdragers leidinggeven

en zolang er lezers zijn die het "gezag" van redacteurs legitimeren, geldt dat ook voor hen. Mijn stijl was daarbij inhoudelijk. Ik probeerde onderwerpen in een ander licht te plaatsen door ze te benaderen vanuit creatieve invalshoeken

en dat tegelijk, voor zover dat in een kerkelijk blad kan, zo grondig mogelijk te onderbouwen.'

Luiten: 'Onze huidige manier van leidinggeven, als je dat zo wilt noemen, is inspireren. Zie de ondertitel van *De Reformatie*: "inspirerend kerk-zijn". Kerk-zijn ontstaat door Christus te volgen. Achter Hem aan ontmoet je elkaar en vele anderen. Wat gebeurt er dan? Waar streef je naar en waarom? Wat laat je los om het ware leven te vinden? Dat kan nooit alleen verdedigend zijn, naar binnen gekeerd en gericht op het verleden. Het gaat erom dat je vandaag je >>>

'Divergeren kunnen wij als gereformeerden kennelijk beter dan coöpereren'

leven aan Jezus geeft, persoonlijk en samen, om hier op aarde zijn ogen, oren, handen en stem te zijn. Dan zie je wie Hij op je pad brengt, je krijgt oog voor zijn wereld en voor wat daarin nodig is. Kerk-zijn is een dynamisch gebeuren, zo hebben K. Schilder en J. Kamphuis steeds benadrukt.’

Wat wilde u bereiken met uw voorlichting in De Reformatie? Hoe kijkt u daar nu op terug?

Douma: ‘Ik wilde op gereformeerde wijze voorlichting geven, en dan *royaal* gereformeerd. Dat gaf botsingen, omdat het kerkisme in de GKv nog sterk was. Het verdedigen van samenwerking in de politiek met mensen die voor honderd procent achter de koers van het GPV stonden, maakte het mij soms niet

gemakkelijk. Overigens volgden Trimp en ik precies dezelfde koers.’
Veling: ‘Ik wilde rust brengen en verdieping bieden. Soms lukte dat goed, soms minder. Ik denk achteraf dat onze aanpak destijds een nuttige bijdrage leverde.’

Te Velde: ‘We hebben ons in de jaren negentig aangesloten bij de traditie waarin *De Reformatie* een brede doelstelling had: niet alleen kerkelijk en theologisch, het hele gereformeerde leven moest impulsen van ontwikkeling krijgen. Wat ik zelf van het begin tot het einde heb ingebracht, is dat we veel meer aan cultuuranalyse zouden moeten doen, gezien alle verschuivingen die er vanaf de jaren zestig gaande waren en die nog steeds doorgingen. Het lukte maar een enkele keer om een goede bijdrage op dat gebied te krijgen.

Wat ik altijd belangrijk heb gevonden, is de lezers goed denkmateriaal aanreiken. En ook spande ik me in om af en toe reflectie te leveren bij de grotere ontwikkelingen in de GKv.’
Kamphuis: ‘Explorerend leidinggeven in de zin van thema’s aanreiken, discussies openen, nieuwe mogelijkheden van kerk-zijn onderzoeken, dat wilden we graag en dat hebben we ook zo veel mogelijk gedaan.’

De Bruijne: ‘Tegelijk bewaren én exploreren, en dan in een gezond en daarom wisselend evenwicht. In een tijd waarin binnen de kerken “bewaren” bovenaan stond, ging mijn accent daarom naar de exploratie en het zoeken van nieuwe wegen. Nu iedereen er maar op los experimenteert, kan het geen kwaad weer duidelijk te maken dat de kerk al een lange traditie heeft en dat er veel is dat

“bewaard” dient te worden. Bovendien is driekwart van wat als nieuw wordt aangediend, al eens eerder naar voren gebracht en besproken.

In mijn tweede periode als hoofdredacteur hebben we nieuwe en jongere redacteurs aangetrokken. Zij hebben het blad duidelijk een ander profiel kunnen geven, dat meer aansloot bij de situatie en vragen van lezersgroepen die tot dan toe nauwelijks door het blad werden “bediend”.
Luiten: ‘We zoeken nieuwe bezieling voor alle generaties, door verdieping en door te schrijven in

perspectief. Wedergeboorte brengt een nieuwe bewustwording, maar was onder ons vaak onderbelicht. Wij (s)preken gemakkelijk over vergeving, over de bevrijding uit Egypte, zeg maar. Het is verleidelijk het daarbij te laten. Maar hoe kom je in Kanaän, in Gods nieuwe wereld? Daar gaat het om. Dat nieuwe begint vandaag in harten van mensen. Dat kerken leeglopen, ligt niet alleen aan de mensen die vertrekken. Er is een terecht verlangen naar herkenbare liefde, vreugde en vrede, naar de vrucht van de Geest.’

Wilde u hierin de lijn van voorgaande hoofdredacteurs voortzetten of juist iets anders? Wat hebt u naar uw eigen indruk bereikt?

Douma: ‘Ik heb geen moment getwijfeld over wat ik had voort te zetten, namelijk de gereformeerde lijn in dubbel opzicht: (1) torn niet aan het gezag van de heilige Schrift en de gereformeerde belijdenis, en (2) blij eerlijk en kritisch over het recente verleden. Mijn grote bewondering voor K. Schilder belette mij niet ook kritiek

Zij droegen – alleen of samen met een of meer anderen – de (hoofd)redactionele verantwoordelijkheid voor *De Reformatie*:

Prof. dr. J. Douma

1971-1982

Dr. K. Veling

1983-1988

Prof. dr. M. te Velde

1989-1997

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

1998-2000, 2008-2011

Prof. dr. B. Kamphuis

2000-2008

Drs. B. Luiten

2011-2014

De meesten van hen maakten langere perioden deel uit van de redactie. Van 1991 tot zijn overlijden in 2005 was ook drs. G.J. van Middelkoop lid van de hoofdredactie.

'Wat we wel hebben mogen doen is het ontwikkelen van die "explorerende" wijze van leidinggeven.' - B. Kamphuis

'Volgens mij moeten ambtsdragers leidinggeven en zolang er lezers zijn die het 'gezag' van redacteuren legitimeren, geldt dat ook voor hen.' - A.L.Th. de Bruijne

'We zoeken nieuwe bezieling voor alle generaties, door verdieping en door te schrijven in perspectief.' - B. Luiten

op hem te hebben waar het over zijn kerkbeschuwing ging. Ik was het ook niet altijd eens met mijn voorganger J. Kamphuis, al heeft dat nooit tot persoonlijke verwijdering geleid en zeker niet tot verschil over de koers die de kerken hadden te volgen om gereformeerd te blijven.

Wat ik hierin bereikt heb, laat ik aan het oordeel van anderen over. Ik merk wel dat men graag mijn "progressiviteit" in vroegere dagen uitspeelt tegen mijn "verstarring" op latere leeftijd. Ik zie die spanning helemaal niet. Ik was en bleef tot op heden royaal gereformeerd. Ik ben en bleef naar mijn overtuiging trouw aan wat ik beloofd heb toen ik predikant en hoogleraar werd, namelijk om de gereformeerde belijdenis te verdedigen. Ik heb geen last gehad van twijfel om daar nog royaal voor uit te komen.'

Veling: 'In de discussies over kerkelijke verhoudingen en samenwerking over kerkgrenzen heen boden we als *De Reformatie* ruimte voor gesprek, zonder sterke gezamenlijke standpunten en zonder polemisch afstand te scheppen.' Te Velde: 'Mijn behoefte was zeker niet om traditielijnen voort te zetten. Wat ik wel belangrijk vond: de boel bij elkaar houden. Inhoudelijke discussies bevorderen, waarbij de toenemende

pluraliteit toch niet zou leiden tot verwijdering en scheuring.

Mijn werk voor *De Reformatie* is door het sterven van mijn vrouw voortijdig afgebroken. Dus doelen bereiken, als ik die al had, was er niet bij. Na zo veel jaren terugkijkend hoop ik maar dat alle werk, zowel door het arrangeren van vele nummers als door het zelf schrijven van wat artikelen, iets heeft bijgedragen aan fatsoenlijke bezinning, redelijke vrede en geleidelijke ontwikkeling.'

Kamphuis: 'Ik voelde me goed thuis in de lijn van Van Middelkoop, die probeerde tegenstellingen binnen de kerken te overbruggen. Helaas zijn we daarin niet geslaagd. Wat we wel hebben mogen doen is het ontwikkelen van die "explorerende" wijze van leidinggeven. In dat opzicht heeft *De Reformatie* naar mijn idee in die periode een belangrijke rol mogen vervullen.'

De Bruijne: 'Belangrijk is de overgang naar de nieuwe formule van het blad die in mijn tweede periode heeft plaatsgevonden, en de poging om nieuwe doelgroepen aan te boren. Artikelen werden gevarieerder en praktischer. De bandbreedte van visies die in

het blad konden klinken, werd groter. De keerzijde daarvan was dat er minder mogelijkheid was voor stevige discussie en diepgravende analyse.

Ik geloof niet dat we iets "bereikt" hebben. De groeiende openheid die in de kerken te zien is, vond je gewoon ook in *De Reformatie* terug. Wel zijn de eerste stappen naar structurele samenwerking met *Opbouw* toen gezet.'

Luiten: 'Vanaf het allereerste begin was *De Reformatie* een vernieuwend blad, dat voor sommigen irritant was, maar voor anderen als water in de woestijn. Zo heb ik ook willen schrijven, als een frisse wind door soms al te heilige huisjes. Wat ik bereikt heb? Ik heb mogen meemaken dat steeds meer onderwerpen bespreekbaar zijn geworden. En

dat het kerklidmaatschap, hoe belangrijk ook, niet voor alles de maatstaf is. En dat herkenning in Christus openlijk benoemd kan worden, ook bij bestaande verschillen. Maar verder heb ik geen idee. Het woord is als

zaad, je strooit het, maar waar en hoe het opkomt is een verrassing. Ik hoop met heel mijn hart dat mijn schrijven mensen heeft geholpen op hun weg achter Jezus aan.' ///

*'Zo heb ik willen
schrijven, als een frisse
wind door soms al te
heilige huisjes'*

Vernieuwing en Vrijmaking

TEKST: GEORGE HARINCK, ONDER MEER DIRECTEUR VAN HET ADC (KAMPEN) EN BIJZONDER HOGLERAAR GESCHIEDENIS VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN AAN DE TU KAMPEN ///

De leescultuur is aan het verdwijnen. Daardoor hebben ook tijdschriften het moeilijk. Artikelen moeten kort en vooral ook met beeld en internettips ondersteund worden. Redacties zien jaar na jaar het aantal abonnees dalen of op zijn best stagneren. Om de achterban te verjongen worden alle digitale middelen uit de kast gehaald. Hoe lang houden tijdschriften het nog uit in de 21ste eeuw?

Dit alles was in 1920 nog absoluut niet aan de orde. Tijdschriften bloeiden en werden gezien als modern, net zoals nu de website: ze waren actueel, konden dynamisch op nieuwe technologische of inhoudelijke ontwikkelingen inspelen, waren voor een luttel bedrag toegankelijk voor een groot publiek en creëerden een bepaalde gemeenschap van abonnees of volgers. Natuurlijk, tijdschriften waren vluchtiger dan het boek en verdwenen vaak al na een paar dagen in de prullenbak, net zoals een website zomaar veranderd kan zijn, of zelfs verdwenen. Maar dat gaf niet: het ging en gaat bij het tijdschrift niet om permanente, maar om actuele aanwezigheid; het heette niet voor niets een *tijdschrift* – geschreven voor een bepaald moment.

Duiding en koersbepaling

Precies dat bedoelde *De Reformatie*. Weekblad tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven te zijn toen het op vrijdag 24 september 1920 voor het eerst verscheen:

een tijdschrift dat het hier en nu moest duiden. Ik zei al dat het medium tijdschrift destijds modern was, een dynamischer medium bestond er niet. De eerste omroepvereniging voor het allernieuwste medium, de radio, zou zich in Nederland pas enkele jaren later aandienen, in 1924.

Het ging *De Reformatie* niet in de eerste plaats om nieuws – dat bleef voorbehouden aan de dagbladen – maar om duiding en koersbepaling die zo dicht mogelijk op de kerkelijke actualiteit zaten. Daarom verscheen *De Reformatie* wekelijks. Dat was op zich niet het vernieuwende van dit weekblad. Het was Abraham Kuyper geweest die vanaf 1870 het weekblad *De Heraut* effectief had ingezet voor de koersbepaling van het kerkelijk leven, eerst in de Nederlandse Hervormde Kerk en vanaf 1886 in de Gereformeerde Kerken. Hij had dat zo goed gedaan dat daarmee voor gereformeerden een norm was gezet: *De Heraut* was niet een voorbeeld voor andere bladen, maar andere bladen hoefden er naast *De Heraut*

niet te zijn. Wat *De Heraut* schreef was voldoende voor de koersbepaling van de Gereformeerde Kerken. Dat daarnaast vanaf de Vereniging van 1892 ook het weekblad van de afgescheidenen, *De Bazuin*, het gereformeerde kerkelijke leven becommentarieerde, was binnen de kerken belangrijk als ander accent, maar vanuit het perspectief van *De Heraut* al net zo'n overbodigheid als het feit dat de Gereformeerde Kerken twee theologische opleidingen hadden, aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en aan de Theologische School te Kampen.

Ontwikkeling

Hier zit een deel van het vernieuwende van *De Reformatie*. Kuyper leefde net nog toen het eerste nummer verscheen. Maar alleen al het feit van een nieuw gereformeerd kerkelijk weekblad duidde aan dat de oprichters *De Heraut* alleen en ook *De Bazuin* niet voldoende vonden. Er moest een platform komen voor opinies en inzichten die in die bladen niet vernomen werden. De gereformeerde kerkelijke pers moest meerstemmiger worden. Een ander vernieuwend element school

Voorblad van het allereerste nummer van *De Reformatie*, verschenen op 24 september 1920.

in de ondertitel: het ging om ontwikkeling van het gereformeerde leven. Het ging niet om behoud van wat eenmaal gevat was, hetzij in de zestiende eeuw, hetzij in de negentiende eeuw, maar om een vervolg daarop. Natuurlijk beleiden ook *De Heraut* en *De Bazuin* als goed protestantse bladen dat de reformaties van vorige eeuwen niet het laatste woord waren. Maar naar het oordeel van de oprichters van *De Reformatie* kwam het er in de praktijk toch op neer dat beide bladen niet graag verder gingen dan wat destijds verworven was. De redacteuren van *De Reformatie* wilden niet maar voor de aardigheid bepaalde lijnen doortrekken of ombuigen, maar ze zagen dit als een noodzaak: 'Door geleidelijke overgangen en catastrofale gebeurtenissen zijn wij gekomen in een veelszins andere wereld,' stelde

De Reformatie in de eerste zin van het openingsnummer. De continuïteit met het verleden was verbroken door het geweld van de Eerste Wereldoorlog, door omgevallen tronen, opkomende democratieën en revoluties. Een nieuwe, andere wereld brak baan en die vroeg om andere dan de traditionele antwoorden.

Verandering

Twee zaken die anders waren springen er uit: de relatie tussen kerk en wereld was ingrijpend veranderd en – in lijn daarmee – die tussen christendom en cultuur. De kerk was niet langer het centrum van de samenleving en ze moest daarom meer als priester dan als koning op gaan treden. En de kerk lag

niet meer ingebed in een christelijke cultuur, maar moest leren rekenen met het vreemdelingschap in een seculier wordende cultuur (Stefan Paas herhaalde die slecht tot de kerken doorgedrongen boodschap van priesterschap en seculariteit recent nog eens in zijn inaugurele oratie). In de geest van de theoloog Herman Bavinck – hij juichte de verschijning van het blad toe, was medewerker maar kon er wegens ziekte niet meer aan bijdragen; hij overleed in 1921 – beklemtoonde de redactie dat deze nieuwe situatie de kerken noopte te veranderen. Hoe precies, dat hoopte het blad in de komende jaren uit te zoeken.

De abonnees stroomden toe, want dit leek velen een aantrekkelijk plan. Maar het zoeken naar een andere koers liep al snel uit op onenigheid tussen de redacteuren over de juiste richting. In deze discussie trok VU-hoogleraar Valentijn Hepp – inmiddels Bavinck's opvolger op de leerstoel voor de dogmatiek – aan het langste eind. Verandering van het gereformeerde huis moest niet plaatsvinden door er hier een veranda bij te plaatsen en daar een erkertje te bouwen, maar door vanuit het grondplan geleidelijke uitbouw voor te staan.

Zijn critici binnen de redactie kregen gelijk: als je zo redeneert zal er niet veel veranderen. Hepps opposenten vertrokken en richtten een eigen blad op. De diversiteit aan kerkelijke bladen ontaardde binnen vijf jaar in een richtingenstrijd in de kerkelijke

pers. De gereformeerden konden de variëteit niet aan, zal de *Heraut*-redactie in stilte gedacht hebben. Maar het hek was in 1920 van de dam gegaan en een

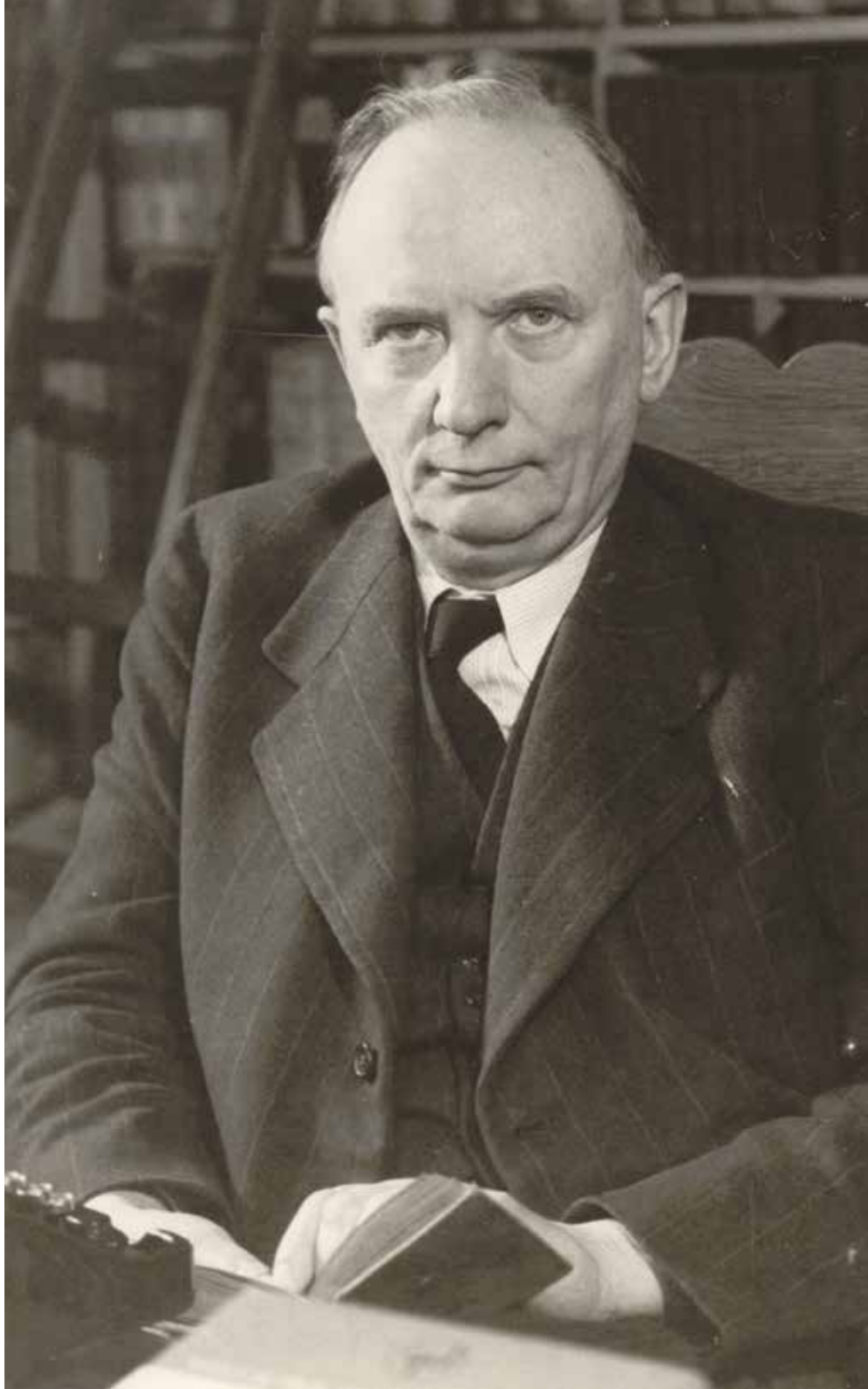

terugkeer naar de oude situatie was uitgesloten.

Schilder en Barth

Vanaf het begin was de jonge ds.

K. Schilder medewerker van *De Reformatie*. Hij werd in 1924 lid van de redactie, toen Hepp de redactionele strijd had beslecht. Schilder kon het apart zeggen, kende de moderne literatuur en theologie en schreef veel en gemakkelijk, alsof je een kraan opendraaide. Ook Schilder was van mening dat een andere wereld om een andere kerk vroeg. Wat dat betekende vond hij gaandeweg uit. De nieuwe wereld vroeg zeker niet om een relativisering van het gereformeerde, wat hij Hepps opposanten verweet, en ook geen preken voor eigen parochie, wat hij de christelijk-gereformeerden verweet. Hij werd theologisch wakker dankzij de begin jaren twintig bekender wordende Zwitserse theoloog Karl Barth, die tegelijkertijd zijn inspirator en opponent werd. Theologiseren en kerk-zijn moesten inderdaad modern worden, zoals Barth zei, maar wie gereformeerd wilde blijven moest wat Schilder betreft vooral niet moderniseren op de manier van Barth. Barth wilde God redden van deze vervallen wereld door Hem er op geen enkele manier mee te verbinden: *Gott ist der ganz Andere*. Het voordeel was volgens Schilder dat daarmee de nadruk kwam te liggen op de Zich openbarendende God die de mens overweldigt. Het nadeel was dat het werken van God in de geschiedenis, met name in en door het verbond met de mens, in het nauw kwam bij Barth. De mens stond tegenover God, en God kennelijk nooit naast de mens. Daartegenover hield Schilder vol dat God met ons was en dat wij ons Gods kinderen mochten noemen. Dit verschil kreeg in Nederland een praktische uitwerking in een strijd voor

Schilder wist met zijn journalistiek duizenden te inspireren met het adagium dat het een diep geluk is gereformeerd te zijn. /// Foto: ADC Kampen.

of tegen de christelijke school, christelijke politiek en christelijke pers: vóór het uitdrukking geven aan de verantwoordelijkheid die God de mens gaf, of tegen de hoogmoed om enige daad of instituut christelijk te noemen. Scherp

geformuleerd stelde Schilder dat Barth de secularisatie bevorderde.

Velen binnen en buiten de Gereformeerde Kerken accepteerden Schilders scherpe tegenstelling niet en verwierpen of matigden die. Maar een groep jon-

gere gereformeerden voelde zich vanaf omstreeks 1930 aangesproken door de krachtige stellingname van Schilder en kreeg er een nieuw zelfvertrouwen door een krachtig elan. De gereformeerde overtuiging bleek relevant in het actuele theologische debat. Schilder had, geïnspireerd door Barth, bezwaar tegen de vanzelfsprekendheid van christelijke organisaties en noemde niet hen, maar de kerk de krachtbron voor een goede samenleving. Vooral dit accent op de kerk (dat overigens ook bij Barth kan worden aangetroffen), die in de ogen van zovelen juist had afgedaan in de seculariserende wereld, sprak jongeren aan. Schilders uitgesproken standpunten leverden conflicten op binnen de redactie van *De Reformatie* en in 1935 werd de uitgever voor de keuze gesteld met welke redacteuren hij verder wilde. Hij wist wel dat *De Reformatie* alleen met Schilder toekomst had en koos voor hem. De abonnees stroomden toe en *De Reformatie* werd het grootste blad in gereformeerde kring.

Vrijmaking

Schilder vond het praktischer om de enige redacteur te zijn. Hij bond wel veel nieuwe medewerkers aan zich, maar zette zijn eigen koers door. In de praktijk betekende dit dat hij weinig contact had met andere opiniemakers in gereformeerde kring en kerkelijk een kritische positie innam met zijn weekblad. Dat was geen ramkoers, want Schilder kon alleen gedijen in de bredere kring van de Gereformeerde Kerken, maar wel een stellige koers. De verwachting medio 1940 was dat zijn richting op den duur de overhand zou

krijgen in de Gereformeerde Kerken: zijn leerlingen werden predikant in belangrijke plaatsen als Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Enschede en Groningen. In de eerste weken van de Tweede Wereldoorlog toonde hij dat zijn stelligheid oprecht was: ook tegenover de bezetter en zijn aanhangers hield hij vol hij dat men niet moest wegduiken, maar zichzelf moest blijven: de schuilkel-

der uit en het uniform van de christen en de Nederlander aan. Hij wierf er veel sympathie mee, maar *De Reformatie* werd in augustus 1940 wel verboden door de Duitse bezetter – het was subversief. Toen het blad in juli 1945 weer verscheen, was Schilder inmiddels afgezet als predikant en hoogleraar. In reactie daarop had zich een groep kerken gevormd die na de bevrijding nog flink in aantal toenam: ongeveer acht procent van de gereformeerden sloot zich erbij aan. Deze vrijgemaakte kerken kenden verschillende bladen, en niet alleen die verscheidenheid speet Schilder, zoals het in 1920 de redactie van *De Heraut* verdrotten had. Maar zijn blad verloor ook nog eens abonnees, omdat hij naar het oordeel van zijn uitgever te moeilijk schreef en te veel bleef hangen in de conflicten die tot zijn afzetting hadden geleid. Andere bladen – zoals de voorloper van het *Nederlands Dagblad* – waren beter in het eenvoudig vertolken van wat Schilder voorstond en ook beter in het trekken van consequenties daaruit en het concreet beantwoorden van de vraag hoe je kerk moest zijn in de naoorlogse samenleving. In de geest van Schilder werd de vrijgemaakte kerk in

het centrum van de samenleving gezet, zoals ook de Hervormde Kerk zichzelf na 1945 in het hart daarvan plaatste. De gedachte was dat de samenleving alleen gedijen kon als ze zich aan de kerk bond. Daar was Schilder het uiteraard mee eens, maar hij had wel moeite met de spanningen die in het vrijgemaakte kerkgenootschap groeiden over de vraag of die binding aan de kerk ook betekende dat christelijke organisaties vervangen moesten worden door vrijgemaakte en of je vrijgemaakten wel kon dwingen alleen daarvoor te kiezen. Met deze zorg in het hart stierf hij in 1952.

Inspireren

We begonnen dit artikel met de introductie van *De Reformatie* als vernieuwend blad. Dat het de eerste dertig jaar van zijn bestaan inderdaad vernieuwend is geweest, was voor een zeer groot deel aan Schilder te danken, die met zijn journalistiek duizenden wist te inspireren met het adagium dat het een diep geluk is gereformeerd te zijn. Tot zijn overlijden is het blad vernieuwend gebleven op het punt van de verhouding tussen kerk en wereld. De praktische uitkomst mag Schilder na de oorlog zorgen hebben gebaard, de impulsen voor een nieuwe doordenking van de verhouding tussen kerk en wereld dagen

nog steeds uit tot bezinning en liggen jaargang na jaargang in *De Reformatie* opgestapeld. Dat is ten slotte wat blijft, ook als bladen verdwijnen, fuseren of als website verdergaan. Het medium is de vorm voor de gedachte van de vent – de journalist die blijft boeien indien hij origineel is en prikkelend schrijft, zoals eens Schilder in zijn *De Reformatie* deed. ///

‘Schilder schreef veel en gemakkelijk, alsof je een kraan opendraaide’

‘Scherp geformuleerd stelde Schilder dat Barth de secularisatie bevorderde’

Het logo van Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre

Ontegenzegglijk de meest ingrijpende periode uit de geschiedenis van *De Reformatie* is de redactiewisseling geweest in 1956. Uitgerekend die gebeurtenis is aanleiding geweest tot de oprichting van het blad *Ophouw*. Nu beide bladen samen verder gaan, kan wat in de jaren vijftig gebeurde niet ongenoemd blijven.

De ingreep van de uitgever

TEKST: JURN DE VRIES, REDACTEUR VAN *DE REFORMATIE* A.I. ///

Toen de abonnees van *De Reformatie* op zaterdag 28 april 1956 het adresbandje van hun blad schoven, werden ze verrast door drie nieuwe namen onder de kop op de voorpagina. P. Groen, H.J. Jager en C. Veenhof waren als redactie vervangen door P. Jasperse, J. Kamphuis en H. Knoop. Op pagina 3 werd onder de kop 'Redactiewisseling' enige uitleg gegeven.

Redactiewisseling

Daar trof de lezer eerst een 'Verklaring' aan, ondertekend door de leden van de oude redactie, die in een voetnoot te kennen gaven dat ze deze verklaring liever in het vorige nummer hadden gepubliceerd. Ze vertelden

dat ze bereid waren geweest de redactie uit te breiden met de Kamper hoogleraren Doekes en H.J. Schilder. Maar toen de laatste zich terugtrok, liet de uitgever, Oosterbaan & Le Cointre in Goes, hun weten 'dat zij onder deze omstandigheden geen mogelijkheid zag onder deze Redactie het blad op een wijze, die

'Het begon allemaal met het plotselinge overlijden van K. Schilder'

in de 'Verklaring' van de oude redactie onderscheiden punten aan een rechtvaardige kritiek te onderwerpen zijn.

haar verantwoord voor kwam, voort te zetten.' Onder de verklaring van de oud-redacteuren stond een bericht 'Aan de lezers', ondertekend door Uitgeefster, Redactie en Commissie van Advies. Zij meldden de lezers dat

'Indien nodig, zal hierop teruggekomen kunnen worden. In deze situatie is het echter ongewenst de lezers met de beschrijving van de gehele gang van zaken te vermoeien.' En dan volgde nog enige uitleg, die erop neerkwam dat uitgever en redactie het niet eens hadden kunnen worden over een aanvulling van de redactie. Daarna had de uitgever de knoop doorgemaakt en een nieuwe redactie aangesteld.

Deze redactiewisseling werd onder de lezers heel verschillend ontvangen. Zelf herinner ik mij dat mijn vader, ds. J.J. de Vries, op dat moment mij aanspoorde *De Reformatie* te gaan lezen. Hijzelf trad kort daarna toe tot de kring van medewerkers. J. Kamphuis meldt een klein jaar later: 'De grote massa van onze lezers is het blad trouw gebleven.'

Opbouw

Maar ook de oude redactie had medestanders binnen de kerken. In de kring werd besloten tot de uitgave van een nieuw blad, *Opbouw*, en geleerd door het verleden, werd de zeggenschap daarover niet weer bij een uitgever gelegd, maar bij een persvereniging gevormd door abonnees. Medio maart 1957 verscheen het eerste nummer. In een reactie op de aankondiging schreef J. Kamphuis: 'Al met al: we zullen de zaken maar eens rustig aanzien en hopen voor hen het goede. Dat zal het ook voor ons zijn, als dat "goede" maar niet naar de maat, die partijzucht aan de hand doet, wordt uitgemaakt, maar we samen naar "het goede voor Jeruzalem" zoeken.'

De felste kritiek op de gang van zaken werd gespuid in het blad *Ruimte*, dat zelf ook was opgericht als alternatief voor een uitgave van Oosterbaan & Le Cointre, *Stijl*. Daar sprak men van een 'satanische overwinning'. Dat was voor Kamphuis reden om in een reeks van zeven artikelen in de maanden april en mei 1957 de redactiewisseling te verdedigen. Twaalf jaar later gaf ook een lid van de vorige redactie, P. Groen, zijn visie op de gang van zaken in *Opheldering inzake het redactiebeleid in de jaren 1952-1956 van De Reformatie*.

K. Schilder

Jaren later beschreef journalist en historicus Willem Bouwman op basis van archiefonderzoek het verloop van zaken in *Vuur en vlam*, deel I. Het begon allemaal met het plotselinge overlijden van K. Schilder in 1952, sinds 1935 de enige hoofdredacteur van *De Reformatie*. Vlak daarvoor, toen de arts hem algehele

rust had voorgeschreven, was besloten dat de andere vier hoogleraren van de Theologische Hogeschool hem tijdelijk zouden vervangen. Na Schilders overlijden werd die tijdelijke maatregel verlengd. Ruim een maand later overleed ook prof. Holwerda. De uitgever drong aan op uitbreiding van de redactie en daartoe werden ds. E.T. van den Born en de heer P. Groen bereid gevonden. Weer wat later traden Van den Born en prof. Deddens om gezondheidsredenen terug. De persoon die bij de uitgever de zaken van *De Reformatie* behartigde, K.C. van Spronsen, was een groot bewonderaar

van K. Schilder (zie zijn onder het pseudoniem Rudolf van Reest gepubliceerde biografie *Opdat zij allen één zijn*). Hij vond dat de redactie te weinig liet zien van wat K. Schilder voorstond

en wat hijzelf als blijvende taak van *De Reformatie* binnen de kerken zag. Zulke geluiden kwamen ook uit de kring van de lezers. Ook daalde het aantal abonnees. Dus gebruikte hij om dat te veranderen de bevoegdheid die hij als uitgever had.

Je kunt verschillend oordelen over deze geschiedenis en verschillend denken

'Hoe bijzonder is het dat beide bladen elkaar in de afgelopen jaren teruggevonden hebben'

Uit de kerken ///

Beroepen:

T Eemdijk: kandidaat W.Q. Hoorn te Dalfsen.

Te Hattem-Centrum: J.J. Drijfhout te Pretoria (Vrye Gereformeerde Kerk, Zuid-Afrika).

Beroepbaar:

Beroepbaarstelling ds. E.J. Hempenius te Amersfoort verlengd tot 1 januari 2016.

De redactie waar de uitgever niet mee verder zei te kunnen, besloot tot de uitgave van een nieuw blad: *Opbouw*. Het eerste nummer daarvan verscheen op 22 maart 1957.

over de gevolgdde procedure en wat daaruit voortkwam. Maar duidelijk mag zijn hoe bijzonder het is dat waar de wegen toen scheidden, beide bladen elkaar in de afgelopen jaren teruggevonden hebben. Samen gaan ze verder onder een nieuwe titel. ///

Het gezicht van De Reformatie

1920: Het eerste nummer van De Reformatie verschijnt in een eenvoudige opmaak, op groot formaat (bijna krantformaat). Vanaf het begin verschijnt het blad op vrijdag.

1922: Met ingang van de derde jaargang krijgt De Reformatie een bijzonder vormgegeven kop, in art-decostijl, met daarin verwerkt een adelaar met uitgespreide vleugels en het bekende motto dat ontleend is aan Psalm 103:5: 'Die uwe jeugd vernieuwt als eens arends'.

1966: Pas 44 jaar later wordt de kop gemoderniseerd. Het art-decostempel verdwijnt en de titel staat weer los, net als in de eerste twee jaargangen. Het motto blijft, maar de vertaling ervan wordt ook gemoderniseerd: 'Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend'.

1975: Vanaf nu volgt ongeveer elke tien jaar een restyling van het blad. In 1975 verandert het formaat, het blad wordt kleiner, waardoor de bladspiegel van drie naar twee kolommen gaat.

Bijzondere edities...

Na een onderbreking van vijf jaar verschijnt op 6 juli 1945 het eerste nummer na de oorlog. In het eerste artikel besteedt 'K.S.' uiteraard niet alleen aandacht aan het 'verraad van N.S.B.-ers' dat leidde tot zijn arrestatie en het verdwijnen van *De Reformatie*, maar vooral aan een ander verraad 'dat lag op het terrein der kerk': de synodale besluitvorming die leidde tot de Vrijmaking. Die heeft onder meer tot gevolg

dat in de kop geen medewerkers meer vermeld staan, alleen: 'Onder redactie van Prof. Dr. K. Schilder'. Schilder schrijft verder: 'Noch door de nationale, noch door de kerkelijke ellende is ons blad uit zijn koers gebracht. ... (Daarom hebben) uitgever en redacteur besloten de nummering van jaargang en nummer te vervolgen als ware er geen hiaat van bijkans vijf jaren.' (1)

1984: Opnieuw wordt de kop aangepast, waarbij vooral de nieuwe vliegende adelaar opvalt. De letter van de kop en ondertitel worden strakker, het motto blijft, maar de verwijzing naar Psalm 103 vervalt. Tot nu toe verscheen het blad in zwart-wit, maar nu worden ook af en toe kleurenfoto's geplaatst.

1994: Het blad wordt niet alleen qua vormgeving opgefrist, met onder meer een gestileerde adelaar in de kop, maar streeft ook naar een betere afstemming op het lezerspubliek, onder meer door meer aandacht voor de leesbaarheid van de artikelen en de volgorde ervan in het blad.

2004: Vanaf februari van dit jaar verdwijnt de puur zwart-witte opmaak en krijgt De Reformatie een steunkleur: blauw. De vormgeving wordt opnieuw aangepast, maar adelaar en motto blijven.

2010: De Reformatie wordt volledig vernieuwd. Het blad krijgt een fullcolour opmaak en verschijnt voortaan tweewekelijks. Er komen nieuwe rubrieken, nieuwe medewerkers. Adelaar en motto verdwijnen van de cover, de nieuwe ondertitel luidt: 'Inspirerend kerk zijn'.

In 1950 verschijnt een speciaal nummer ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan c.q. de 25ste jaargang, met in een oranje steunkleur de titel 'VAN 25 JAREN'. Oorlog en Vrijmaking spelen een belangrijke rol in de terugblik in het eerste artikel. Opvallend is Schilders opmerking over zijn

'dankbare koppigheid', waardoor hij in 1945 'geen week later (wilde) verschijnen dan de drukker van zijn kant gereed zou kunnen zijn'. En verder: 'dat het aan kerkelijke instanties evenmin als aan de nationaal-socialistische gelukt was, dit blad in zijn opmarsch naar een kwart-eeuwsch bestaan te stuiten, dát was ons zelf het grootste wonder.' (2)

Bijzondere edities...

Tamelijk curieus is de feestelijke bijlage van vier pagina's bij het nummer over 25 jaar *De Reformatie*. Het heeft de oorspronkelijke kop van het eerste nummer uit 1920, maar staat onder redactie van ene 'Vrijbouter (en buiten die van K.S.)'. Het bevat ludieke bijdragen die vooral bedoeld zijn als hommage aan Schilder. Een artikel van Rudolf van Reest is geschreven in diens wijldopige stijl en bevat talloze verborgen verwijzingen naar titels van zijn boeken of belangrijke trefwoorden. Ook bevat de bijlage een indertijd ongetwijfeld gedurfde cartoon van Schilder. (3)

Het nummer ter gelegenheid van vijfentwintig jaar Vrijmaking oogt bijzonder sober. In een artikel van vijf pagina's plaatst J. Kamphuis de Vrijmaking in de lijn van het verleden, met name de strijd om reformatie van de Hervormde Kerk in de negentiende eeuw. Daarin bewijst zij haar reformatische karakter. 'De Vrijmaking was gehoorzaamheid op tijd.' (4)

In 1994 verschijnt er een themanummer dat geheel gewijd is aan de Vrijmaking en waarin diverse auteurs hun persoonlijke ervaringen uit die periode weergeven. (7)

Later in 1950 verschijnt nog een bijzondere voorpagina, namelijk ter gelegenheid van de zestigste verjaardag van Schilder. In een artikel dat 'buiten medekennis van de redactie werd geplaatst' vertolkt C. Veenhof de gevoelens van dankbaarheid 'namens den grooten Reformatie-kring'. (5)

TEKST: ARIE VAN VUGT, PREDIKANT TE EINDHOVEN ///

Op twee meter van een Appel

Na een boeiende masterclass 'Bijbel in Gewone Taal' reed ik met de auto naar huis. Ik luisterde naar Radio 1. De uitzending ging over een actie voor kinderen en kunst. De bedenkers van de actie geloofden in een uitspraak van Pablo Picasso: 'Ieder kind is een kunstenaar.' Maar ze hadden ook iets ontdekt. De grotemensenwereld helpt een kind vaak niet om zo'n kunstenaar te worden. Volwassenen vragen aan een tekenend kind altijd: 'En... wat wordt het?' Of ze geven het een kleurplaat en vinden het resultaat goed of mooi als het kind netjes binnen de lijntjes heeft gekleurd. De actie werd bedacht om kinderen alle ruimte te geven om zelf iets moois te maken. Het werd 'Knoei-kunst' genoemd. Aan Knoei-kunst deden twintig kinderen mee. Ieder kind was tussen de vier en acht jaar oud.

Het verslag op de radio begon zo: 'Gelukkig op een veilige afstand van grote werken van onder andere Karel Appel en Corneille mogen kinderen met jam, stroop, rode bieten en ketchup in het Cobra Museum zelf kunst gaan maken.' De luisteraar werd eerst gerustgesteld. Ik hoefde me echt geen zorgen te maken. De verslaggever in het museum deed dat wel. Hij vond kinderen, vlekkenmakers en beroemde schilderijen in één ruimte gevaarlijk. Hij wist wel wat van kunst af. Hij vertelde de kinderen waarom het museum Cobra Museum heette. En hij wist ook dat de schilderijen veel geld waard zijn.

Hij praatte ook met de begeleidster van de kinderen. Zij zei: 'Deze actie is een pleidooi om weer te spelen op het witte doek.' De verslaggever reageerde: 'En gewoon tussen de Appels en Corneilles.' Toen zei zij: 'Kijk, deze kunstenaars zijn ook allemaal geïnspireerd door het kind.' Het leek alsof de verslaggever nog steeds op zoek was naar afdekfolie of rood-wit lint. Ongerust zei hij: 'Ja, maar... ze staan op twee meter van een Karel Appel.' Haar antwoord daarop was: 'Dat kan als je kinderen vertrouwen geeft.'

Die zin heeft me geraakt. Het klonk in gewone taal. Het klonk ook als de taal van Gods nieuwe wereld. Als: 'Houd ze niet tegen. Want Gods nieuwe wereld is er juist voor hen.'

'Het kan als je vertrouwen geeft.' Volgens mij is dat taal die niet alleen in een museum thuisheert. Ik ben toch zo benieuwd naar wat voor moois er gebeurt – als we in de kerk die taal leren spreken.

Na Schilders plotselinge overlijden verschijnt *De Reformatie* één week niet, daarna volgt een dubbelnummer gedateerd 29 maart en 5 april 1952. (6)

In het eerste nummer van jaargang 75 (1999) staat hoofdredacteur G.J. van Middelkoop stil bij deze mijlpaal: 'Bijna 75 jaar heeft ons blad willen bijdragen aan ontwikkeling en vernieuwing.' Voor de gelegenheid krijgt de cover een blauwe steunkleur, als een soort voorproefje van de kleur die bij de restyling van 2004 vast onderdeel van de opmaak wordt. (8)

Een laatste 'wandeling'

Hij bedekt de aanblik van zijn troon en spreidt er een wolk over uit.

TEKST: JAN T. OLDENHUIS, EMERITUSPREDIKANT TE GRONINGEN-HELPMAN ///

Wandelen met God. Zo heet deze rubriek. Wandelen is een vorm van ontspanning die binnen ieders bereik ligt, als je tenminste lopen kunt. We lopen een eindje om en we vragen iemand mee.

Soms krijg ik de indruk dat de wandel met God wordt opgevat als een wandeling. Wij gaan wandelen, God gaat wel met ons mee. Daar is Hij toch ook eigenlijk voor. Heeft Hij het niet zelf beloofd? Hij is de vriend die altijd meegaat op onze wandelingen. Wij bepalen de route en de lengte van de wandeling. De gespreksonderwerpen kiezen we ook zelf. Alles mag gezegd en benoemd worden, zelfs de hondenpoep die we op straat tegenkomen.

Nog één keer

Dit is de laatste bijdrage in *De Reformatie* van deze rubriek waarin het moest gaan over de omgang met God: praktische

verhalen die direct moesten landen in de alledaagse werkelijkheid. Geen exegetische studies of dogmatische verhandelingen. Mijn eerste stukje schreef ik over 'Abba'. Dat merkwaardige woordje van vier letters, dat de bijbelschrijvers onvertaald hebben gelaten. Het is het woord waarmee God zijn Vader aanspreekt, en dat door Paulus gelegd wordt op de lippen van allen die kinderen van God zijn. Zo is het terechtgekomen in alle vertalingen van de Bijbel. Onvertaald! Juist daardoor geeft het aan dat ieder in zijn eigen taal God mag aanspreken als Vader: de Jood en de Griek, de Nederlander en de Portugees. Ze staan allemaal even ver van God af en even dicht bij Hem.

Maar de misvatting dat het in dit woord om een kinderwoordje zou gaan kan leiden tot gebrek aan eerbied. Hij die zo intiem mag worden aangesproken is de Vader die in de hemelen woont. En dat laatste is eraan toegevoegd opdat wij niet aards zouden denken van deze God. Deze laatste keer wil ik gebruiken om nog één keer te benadrukken dat wij de eerbied voor God niet moeten verliezen.

Wandel of wandeling

De wandel met God is geen wandeling. De wandel met God in de Bijbel ademt de sfeer van eerbied en ontzag. Met God wandelen is wat anders dan een ommeetje met Hem maken. Henoch wandelde

met God, staat er. Dat is een karakteristiek van zijn leven. Het betekende een vaste koers, die beheerst werd door diep respect, overgave, luisteren en gehoorzaamheid. Dat begon ook niet bij hemzelf. Het was God die begon. De wandel met God begint altijd bij Hem. Dat is het grote wonder in zo'n mensenleven, waarin de verwondering over dat wonder nooit zal mogen ophouden. Wij nemen niet God bij de hand, Hij neemt ons bij de hand. Wij bepalen de route niet, dat doet Hij. Hij is niet altijd met ons, wij moeten met Hem zijn en dan pas is Hij met ons. Hij is de Vader die dichtbij is en de hand van ons, kleine kinderen, pakt en die intussen altijd de almachtige schepper van hemel en aarde blijft. En dat is iets wat geen verstand van welke knappe kop dan ook kan begrijpen. Wonderlijk woord is dat eigenlijk: 'begrijpen'. Wij gebruiken woorden om iets te begrijpen waarvan we weten dat we onze vingers er nooit omheen kunnen slaan. Wij zeggen 'in Gewone Taal' wat onbegrijpelijk is.

Van Abraham tot Johannes

De wandel van Abraham met God getuigt van een diep besef van afstand tot en afhankelijkheid van de grote God. Wat durft hij een indrukwekkend appel te doen op God en tegelijk noemt hij zich tegenover Hem 'niets dan stof'. En dat is dan nota bene degene van wie als enige in de Bijbel vermeld staat dat hij een vriend van God was. God is niet een vriendje die we aan de knopen van zijn jas kunnen trekken en die we even kunnen uitnodigen voor een wandeling die wij hebben geprogrammeerd. Hij is de hoogheilige, almachtige God, de schepper van hemel en aarde. Als dat besef

wegvalt, als het geloof in de allereerste bladzijden van de Bijbel verdampt, hangt elk respect en vertrouwen in de lucht. Dan blijft er niets meer over van een plan van God, van de betrouwbaarheid van zijn beloften, van vertrouwen op Hem, van hoop voor de toekomst. Dan is het allemaal lucht en leegte. Lees willekeurig tien psalmen achter elkaar en je voelt het ontzag voor deze God naar je toe komen. Daniël is zich ervan

bewust in zijn diep ernstige gebed. Jesaja beefde van ontzag toen de dremfels van de tempel trilden. Ezechiël werd overdonderd door de majesteit van de verschijning van de HEER, die hij alleen maar bij benadering kon beschrijven: zo iets als, het zag eruit als, het leek op... Job, die merkwaardige grote moderne geest van eeuwen geleden, de man die zo veel durfde te zeggen tegen God dat het je verbijstert, die zelfs zijn eigen gelijk tegenover God wenste te verdedigen, heeft het aangrijpend onder woorden gebracht. 'Hij bedekt de aanblik van zijn troon en spreidt er een wolk over uit. De hemelzuilen schudden heen en weer en zijn verbijstert, zo vervaarlijk is Hij. Met zijn adem blaast Hij de hemel schoon, zijn hand doorboort de kronkelende slang.' En

heel die angstaanjagende huiveringwekkende reeks wordt besloten met: 'En dat is nog maar het minste van zijn kunnen. Wij vangen van zijn woorden slechts gefluister op, stel je voor als Hij eens gaat donderen.' En dat doet Hij. In de psalmen, in de aankondigingen van de profeten, en ook in de woorden van Jezus klinkt de donder van Gods stem door. Johan-

nes viel als dood voorover toen hij de verheven Heer hoorde spreken. Even later moet hij totaal verbijstert zijn geweest toen de hemel voor hem openging en hij vuur zag en één en al beweging en bliksemschichten, en donderslagen en groot geraas hoorde en daaroverheen de stemmen van tienduizend maal tienduizenden, samen met elk schepsel in de hemel, op de aarde en onder de aarde. Dat is de allesovertreffende grootheid en luister van God, die niet in woorden kan worden omschreven. Hij is groter dan wij kunnen bedenken. Nooit past Hij in het doosje van onze begrippen. De wandel met Hem kan alleen maar staan in het teken van de huiver voor zijn heiligheid.

Immanuël

Binnenkort wordt overal weer het kerstfeest gevierd. Dan gaan de gedachten terug naar het kind dat ooit door zijn moeder in een kribbe is gelegd. Grote mensen kunnen zich over een kind heen buigen. En ze kunnen over de engelen die de luchten deden daveren van hun strijdkreet in verkleinwoordjes gaan zingen, om zo de donder van deze geboorte terug te brengen tot aanvaardbare proporties. Ja, het was de God-met-ons: nooit kwam God zo dichtbij. Tegelijk is dit het grootste wonder aller tijden. Want het kind was wel God die

in het begin bij God was en zelf God was en God bleef. Nooit is er meer met minder woorden gezegd. En de wandel met God kan nooit meer in een andere toonsoort bezongen en beleefd worden dan in die van dat oude middeleeuwse kerklied:

'Komt, verwondert u hier, mensen.' Laat bij alles wat afgesloten wordt die verwondering blijven. ///

*'Hij die zo intiem mag
worden aangesproken
is de Vader die in de
hemelen woont'*

*'Lees willekeurig
tien psalmen en je
voelt het ontzag voor
deze God'*

OnderWeg

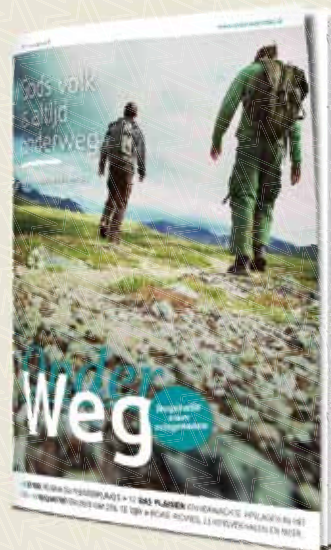
Inspiratie voor reisgenoten

OnderWeg nummer 1 verschijnt D.V. op 10 januari aanstaande. Het thema van die eerste editie is: Gods volk is altijd onderweg.

» Arie Kok interviewde dr. Bas Plaisier. De zending kwam onverwacht op diens pad. Dat God soms iets anders van hem wilde dan hij gepland had, werd een patroon in zijn leven. Hij zegt daarover: 'Als God roept, zal Hij ook de bekwaamheid geven.' <<

» Hoofredacteurs Ad de Boer en Henk Hoksbergen schrijven over onderweg zijn en de kerk: wat betekent het voor de kerk zelf dat zij altijd onderweg is, en wat betekent de kerk voor gelovigen die onderweg zijn? <<

» Ds. Wim van der Schee zoekt naar de betekenis voor vandaag van de woorden uit Hebr. 13:14: 'Onze stad is niet blijvend, wij zijn onderweg naar de stad die komt.' Hij schrijft: 'De woorden komen van ver. Ze hebben de tijd. Ze zoeken jou en mij en ons.' <<

Verder:

Rob van Houwelingen over onderweg als Jezusbeweging (het gebruik van de aanduiding 'mensen van de weg' in het Nieuwe Testament); Maarten Boersema over Nijkleaster in Jorwert, een plek om te ontmoeten en tot rust te komen, en twee bijzondere levensverhalen.

Thema's van de volgende edities van OnderWeg:

24 januari:

omgaan met diversiteit

7 februari: relaties

21 februari: belijdenis doen

De rubrieken van OnderWeg

» In beeld

Een gemeentelid uit de NGK of GKv wordt geportretteerd en beantwoordt tien vragen. Bijvoorbeeld: in welk Bijbelpersonage herken je jezelf?

» Praktijklokaal

Hoe doen andere gemeenten dat? Dat is de leidende vraag in Praktijklokaal. De rubriek belicht lokale gebeurtenissen, initiatieven, praktijken en ontwikkelingen die ook voor andere kerken van belang zijn. Een mix van nieuws en achtergronden.

» Nieuws

Klein kerkelijk nieuws, om op de hoogte te blijven van het wel en wee in de NGK en GKv.

» Missionair

Hoe kun je als gemeente missionair zijn? Deze rubriek biedt inspiratie en toerusting door middel van interviews, achtergronden en tips.

Twée columnisten gaan elkaar afwisselen in **OnderWeg**: Joost Smit en Eline de Boo. Joost is predikant, Eline is schrijver.

Joost Smit – predikant

Het recept voor een nieuw kerkelijk magazine in dit digitale tijdperk: men neme moed, beleid en trouw, een snufje waanzin en een flinke dosis optimisme. Nu is optimisme gelukkig een vitaal ingrediënt.

Onderzoek wijst uit dat

de optimist langer leeft dan zijn aanpalende zwartkijker. Logisch, als jij je niet druk maakt over het bittere einde en fluitend door het leven gaat. Goed voor hart en bloedvaten.

Onderweg. Wat is er mooier dan een blad dat de verbinding zoekt en het gesprek aangaat? Daar moet ik aan denken: een lange wandeling naar de volgende top. Alle tijd om samen rond te kijken.

» Wat is er mooier dan een blad dat de verbinding zoekt en het gesprek aangaat? «

» Met een frisse blik kijk ik naar Nederland dat binnen en buiten de kerk verandert «

Eline de Boo – schrijver

Als je onderweg bent, heb je nog niet de plaats van bestemming bereikt. Sommige mensen worden daar onrustig van, maar als je avontuurlijk aangelegd bent, zoals ik, is het een feest om je leven als een reis te beschouwen waarbij je van plek naar plek reist. *Onderweg* beleef je van alles! Als zendeling ben ik onderweg als bode van het Koninkrijk. Na tien jaar gemeentestichten in Japan hebben

we als gezin onze tent weer opgeslagen in Nederland. Met een frisse blik kijk ik naar Nederland dat binnen en buiten de kerk verandert. In mijn column in *OnderWeg* beschrijf ik mijn observaties.

Foto Eline de Boo: Francina Molenaar

» **Signalement**

NGK en GKv weten elkaar steeds vaker te vinden. Het blad *OnderWeg* is daar zelf een voorbeeld van. De rubriek volgt op een creatieve manier de contacten tussen NGK en GKv, en NGK'ers en GKv'ers. Onder meer door briefwisselingen.

» **Woordzoeker**

Gods Woord blijft ons verwonderen. In *Woordzoeker* wordt een gedeelte uit de Bijbel voor het voetlicht gebracht, met een link naar de praktijk van het geloofsleven.

» **Jeugdwerk**

Jeugdwerkers, jeugdouderlingen, ouders en alle anderen die bij jeugdwerk betrokken zijn, vinden in deze rubriek inhoudelijke toerusting en praktische tips voor hun werk.

» **Wandelen met God**

Wat betekent het om in het leven van alledag met God te leven? In *Wandelen met God* deelt een auteur zijn eigen ervaringen.

Jahweh geeft
je vleugels!

HIJ OVERLAADT U MET SCHOONHEID EN GELUK,

UW JEUGD VERNIEUWT ZICH ALS EEN ADELAAR.

Psalm 103:5

‘Die uwe jeugd vernieuwt als eens arends’. Deze tekst uit de Statenvertaling van Psalm 103:5 stond jarenlang op de omslag van *De Reformatie*. De mooi geïllustreerde art-deco kop die vanaf 1922 het blad sierde, liet ook een adelaar zien met enorme vleugels. Bij de introductie van deze kop betrok eindredacteur dr. Hepp de vernieuwing van de jeugd op de voortgaande reformatie: ‘Ware reformatie moet beginnen in de enkele ziel. Als die haar jeugd vernieuwt als eens arends en zij daarin alom lotgemeenschap zoekt en vindt, kunnen de rimpels van den ouderdom de kerk niet ontsieren. Dan kan de kerk niet in zondig conservatisme aan de aarde en het heden en het verleden kleven. Maar dan moet ze omhoogstreven naar rozige toekomst. Dan moet ze opvaren als de arenden. Voelt gij nu uw heilige taak als enkele ziel? Van uw jeugdvernieuwing hangt mede de reformatie der kerk af.’ (DR, 6 okt. 1922)

Psalm 103 opent inderdaad met het overbekende ‘Prijs de HEER, mijn ziel, prijs, mijn hart, zijn heilige naam.’ Verderop komt dan in vers 5 de ‘jeugdvernieuwing’ ter sprake als een van de weldaden die God aan de dichter en aan zijn volk bewezen heeft. De dichter noemt geestelijke én lichamelijke weldaden. De ‘jeugdvernieuwing’ lijkt vooral op lichamelijke vernieuwing te slaan. Dat suggereert onder meer het beeld van de adelaar, een vogel die ook in zijn ouderdom nog over grote kracht beschikt. Jahweh zelf wordt in Exodus 19:4 als een krachtige adelaar getekend, met wijdgespannen vleugels. Verder komt de

adelaar ook voor in Jesaja 40:30-31: ‘Jonge strijders worden moe en raken uitgeput, zelfs sterke helden struikelen, maar wie hoopt op de HEER krijgt nieuwe kracht: *hij slaat zijn vleugels uit als een adelaar*, hij loopt maar wordt niet moe, hij rent, maar raakt niet uitgeput.’ Volgens sommige uitleggers gaat het niet om het ‘uitslaan’ van de vleugels maar om het groeien van de veren, zoals ook de Septuaginta vertaalt. De aangegroeide vleugels laten zien hoe de onvermoeibare God aan de vermoeiden van zijn eigen kracht meedeelt (Jes. 40:28-29). Jahweh geeft je vleugels!

Of was het dat energiedrankje van die bekende reclames? Zulke drankjes verkopen goed. We zijn met z’n allen vermoeid, lichamen én geestelijk. Presteren staat hoog in ons vaandel. We willen kwaliteit, effectiviteit en toenemend rendement. We hollen steeds vooruit. Maar wie zijn lichaam en geest overvraagt, betaalt vroeg of laat de tol. En de ouderdom haalt je streven toch wel in. Het lijkt erop dat we het lang gezochte levenselixer nog niet gevonden hebben. Hoewel... Jezus zegt: ‘Kom naar Mij, jullie die vermoeid zijn en onder lasten gebukt gaan, dan zal Ik jullie rust geven. Neem mijn juk op je en leer van Mij, want Ik ben zachtmoedig en nederig van hart. Dan zullen jullie werkelijk rust vinden, want mijn juk is zacht en mijn last is licht.’ (Mat. 11:28-30) Dus: stop! Wend je tot Jezus en laat je een paar nieuwe vleugels aanmeten. ///

De onvermoeibare God deelt zijn eigen kracht aan de vermoeiden

‘Ik lees *De Reformatie* sinds mijn tienerjaren’

Lezerservaringen van trouwe abonnees

TEKST: HELEEN SYTSMA, EINDREDACTEUR VAN *DE REFORMATIE*. /// FOTO BR. ALBERTS: FROUCKJE VAN DER WAL. ///

Niet veel van de huidige lezers van *De Reformatie* zullen de Vrijmaking bewust meegemaakt hebben.

Joop Alberts (92) uit Utrecht leest het blad al sinds zijn tienerjaren. Hij schat dat hij zo rond zijn achttiende een abonnement nam. ‘Twee ijkpunten hebben mij enorm gevormd: de oorlog en de bevrijding enerzijds, en de kerkstrijd en de Vrijmaking anderzijds. Ik noem het altijd een dubbele bevrijding.’

Hij constateert tegelijk heel nuchter: ‘Vroeger was niet alles beter. Je moet wat zich afspeelt in en rond de kerken zien in een groter verband. Het klimaat is zo anders dan vroeger.’ Wel ontstaat er bij hem persoonlijk langzamerhand wat vervreemding, doordat hij als een van de laatsten van zijn generatie overgebleven is. Wie van de huidige generatie theologen en predikanten kan nog zeggen dat hij gestudeerd heeft bij K. Schilder zelf, bij Greijdanus, Deddens, Veenhof en Holwerda? Predikant is Alberts overigens nooit geworden. ‘Ik ben er te perfectionistisch voor en voorzag dat ik de voorbereiding van de preken niet zou kunnen combineren met catechese en pastoraat.’

Enige ware kerk

De Reformatie heeft Alberts altijd met veel interesse gelezen. Het was en is voor hem ‘het blad van KS’ gebleven, de

initialen van de grote voorman van het blad, theoloog prof. dr. Klaas Schilder (1890-1952). Desgevraagd kan hij geen enkele auteur noemen die hij stevast oversloeg. Ook de veranderingen van het blad door de jaren heen deden hem niet afhaken. ‘Er waren natuurlijk wel eens dingen waar je je wenkbrauwen bij fronste, die ongenueanceerd of juist veel te scherp zijn geweest. Ik stuurde in het verleden weleens brieven, maar liet het daarna ook weer los.’

Alberts is blij met het streven naar eenheid tussen kerken. ‘De afscheidingen die in het verleden plaatsvonden, hadden mijns inziens wel altijd betrekking op kerken waarin zich tekenen van verval begonnen te vertonen. Een of meer van de drie kenmerken van de ware kerk – zuivere Woordverkondiging

en sacramentsbediening, en bediening van de kerkelijke tucht – waren wel degelijk in het geding. Maar de enige ware kerk-idee was meer theorie dan praktijk.

Bij een sollicitatiegesprek vroeg een synodaal-gereformeerd bestuurslid van de school mij of ik ook van mening was dat de vrijgemaakte kerk de enige ware kerk was. Ik heb toen gezegd: “Daar antwoord ik niet op met ja of nee, maar ik wil er wel met u over praten.” Wie er dan tot de kerk behoren? Alberts

vervolgt: ‘Wel, zegt de belijdenis, die kun je kennen aan de merktekenen van de christenen, en vervolgens worden die merktekenen genoemd.’

Toch gelooft Alberts dat in de context van vandaag de Open Briefaffaire niet zulke gevolgen zou hebben gehad als in de zestiger jaren. Aan de andere

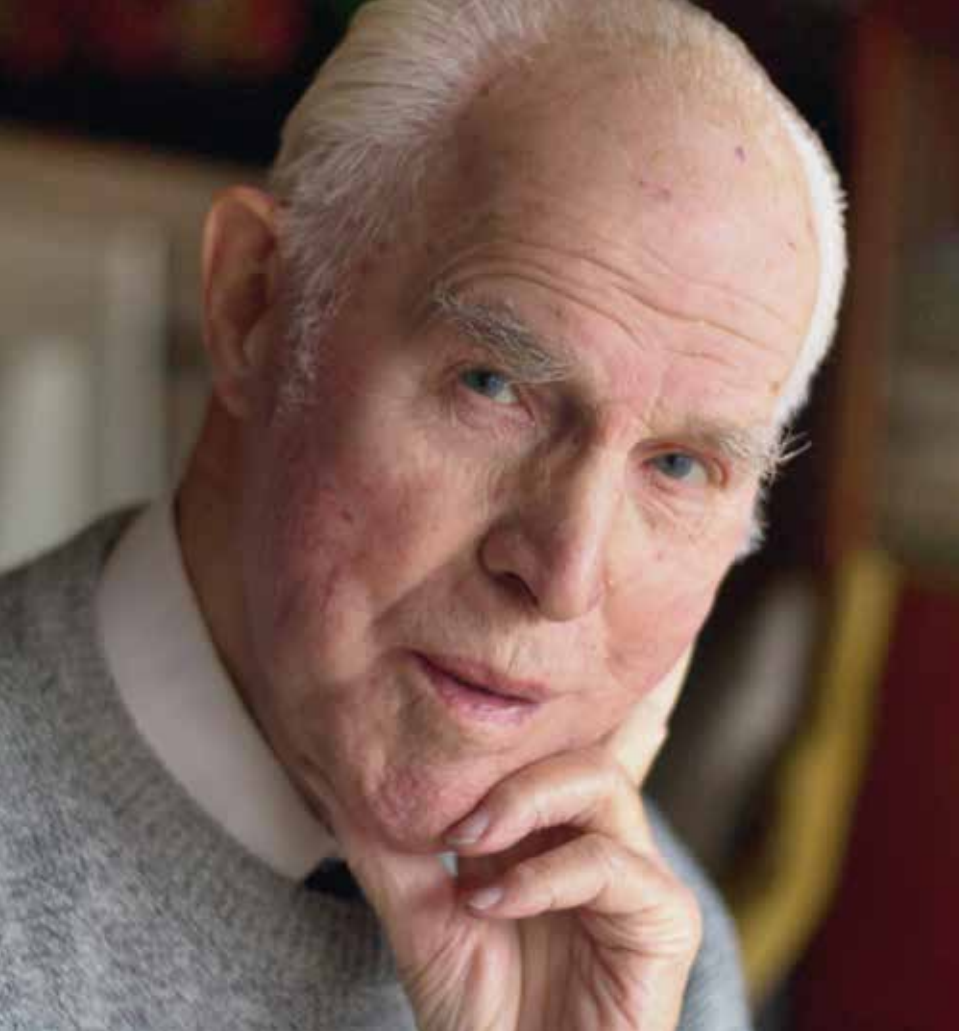
‘De Bijbel wordt

tegenwoordig anders

gelezen dan vroeger,

maar je moet er niet mee

aan de haal gaan’

Joop Alberts (92) is blij met het streven naar eenheid tussen kerken

kant moet omwille van eenheid tussen kerken niet alles opgeofferd kunnen worden. De kwestie van de vrouwelijke ambtsdragers vindt hij lastig. Hoe we uit die impasse moeten komen, weet hij ook niet. 'De Bijbel wordt tegenwoordig zo anders gelezen en uitgelegd dan vroeger, maar je moet er niet mee aan de haal gaan.'

Agressieve hond

In verhouding tot Joop Alberts komen veel andere *Reformatie*-lezers bij wijze van spreken natuurlijk nog maar net kijken. Gerrit Veldkamp (63) uit Hoogezand heeft sinds 1973 een abonnement, maar las het blad vroeger thuis ook al. 'De *Reformatie* heeft mij geholpen mijn standpunten te vormen op allerlei gebied. Met name tijdens mijn rechtenstudie maar ook daarna heeft dat

vormend gewerkt.' Hij vond het blad zo waardevol dat hij vele jaargangen heeft laten inbinden op een therapieafdeling van Dennenoord te Zuidlaren. 'Het meeste was vaak wel interessant, maar ik vond het volstrekt onbegrijpelijk dat er ooit wel vijftien artikelen verschenen over hoe professor B.J. Oosterhof Genesis 2 en 3 leest; volgens mij heb ik ze geen van alle gelezen, vreselijk.' De *Reformatie* roept veel jeugdherinneringen op bij Veldkamp. 'Het oorspronkelijk titelblad boezemde mij angst in omdat ik als kind de afgebeelde arend aanzag voor een agressieve hond, die onder de heg klaar zit om te verscheuren,' vertelt hij. In de jaren zestig moest het blad als een

soort voorhangsel van onder tot boven worden opengescheurd. 'Dat beeld zal ik nooit vergeten: hoe mijn vader dat op zaterdagavond al pijprokend met een breed gebaar deed. Dat voelde als het overschrijden van een grens, het betreden van verborgen gebied.'

Gemengde gevoelens

Laten we eerlijk zijn: niet iedereen heeft het blad altijd met evenveel plezier gelezen. De kerkelijke ontwikkelingen van de afgelopen decennia en de manier waarop *De Reformatie* daarin stond, konden niet iedereen bekoren. Jan Troost is desondanks een trouwe lezer. Hij heeft sinds 1982 een abonnement. 'In het begin ging het mij om persoonlijke kennisontwikkeling, later gaf het blad mij meer een inkijk in ontwikkelingen die zich voordoen in het denken binnen onze kerken.' Hij vervolgt: 'Ik krijg de laatste jaren de indruk dat de redactie te veel een eigen agenda heeft, wat helaas ten koste gaat van vertrouwen. Daarbij denk ik bijvoorbeeld aan het thema man/vrouw in de kerk. Naar mijn mening promoot *De Reformatie* rond dat thema sterk haar eigen standpunt.' Troost vindt het ook onplezierig dat er niet of nauwelijks geschreven is over de verontrusting in de kerken. 'Ik vraag me sterk af of *De Reformatie* de taal spreekt

'Ooit verschenen er vijftien artikelen over hoe professor B.J. Oosterhof Genesis 2 en 3 leest; vreselijk'

van de middengroep van gemotiveerde en betrokken kerkleden. Of neigt ze meer naar de grachtengordel in onze kerk?' De *Reformatie* had volgens Troost een meer centrale rol op zich kunnen nemen

binnen de vrijgemaakte kerk. 'We leven in een turbulente wereld waarin de ontwikkelingen op allerlei gebied snel gaan en waarover we gedwongen

>>>

worden om een mening over te vormen. Over allerlei thema's, van medische ethiek tot de noodzaak van goed christelijk onderwijs, jeugdwerk, huwelijk en gezin, samen kerk van Christus zijn, enzovoorts, had *De Reformatie* wel meer invulling kunnen geven aan haar missie om inspirerend te zijn.'

Ook Gert Schutte (75) uit Zeist leest *De Reformatie* tegenwoordig met gemengde gevoelens. Hij leest het blad al sinds 1963 en heeft er vooral veel steun aan gehad in de jaren waarin Kamper hoogleraren als Douma, Trimp en J. Kamp-huis er leiding aan gaven. De laatste jaren beleeft hij er minder plezier aan vanwege wat hij noemt 'het minder duidelijk onderscheiden van de tijdgeest'. 'Ik constateer een relativerend denken in zaken waarin de Bijbel om keuzes vraagt,' aldus br. Schutte. 'De redactie wil kennelijk geen leiding meer geven in

Toen Bert Barelds vijftig werd, zat Abraham op de stoep, met zijn lijfblad op schoot

zaken waarover kerkleden verschillend denken. In feite is dat ook een vorm van leidinggeven.'

Polemieken

De familie Nederveen is juist heel tevreden met de huidige koers van *De Reformatie*. Ria Nederveen leest het blad al zo'n vijftig jaar, eerst bij haar ouders thuis, maar sinds 1972 hebben zij en haar man zelf een abonnement. In het verleden hadden ze weleens moeite met de scherpte van polemieken, maar de laatste jaren wordt het blad met veel genoeg gelezen. De thema's zijn goed gekozen en worden heel praktisch uitgewerkt. 'Bepaalde artikelen van J. Kamphuis in de jaren zestig waren fel polemisch, met veel cursief en onderstreept,' herinnert Nederveen zich. Die vond ze vooral leerzaam om te ontdekken hoe we niet met elkaar moeten discussiëren. Uit het verleden herinnert ze zich in positieve zin artikelen van J. Douma over ethische zaken. 'Die leerden mij verder te kijken dan de eigen horizon. En series van C. Trimp over doop, avondmaal en prediking hielpen mij bij het nadenken over liturgie.' De laatste jaren heeft ze vooral veel gehad aan artikelen van Ad de Bruijne, omdat hij zaken goed kan analyseren en zorgvuldig zijn standpunt kan uiteenzetten. Nederveen: 'C. de Ruijter lees ik graag vanwege zijn originele kijk op zaken en Hans Burger schrijft over boeiende onderwerpen die je aan het denken zetten.'

Lijfblad

Bert Barelds uit Amersfoort heeft alle jaargangen van *De Reformatie* vanaf 1975 keurig gerangschikt op zolder staan. 'Je

kunt het gerust mijn lijfblad noemen. Toen ik ruim acht jaar geleden vijftig werd, zat Abraham bij ons voor de deur met *De Reformatie* op schoot. Het betreffende nummer opende heel treffend met "Ook herders vergrijzen".'

Om gehoor te geven aan de oproep op de achterkant van *De Reformatie* van 14 nov. jl. is Barelds naar zolder gegaan. Het

'Straks is mijn lijfblad

er niet meer en dat

maakt mij wel een beetje

weemoedig'

eerste nummer dat hij als abonnee ontving was van jaargang 51 nummer 4 (4 oktober 1975). Prof. dr. J. Douma schrijft op de voorpagina: 'Wij gaan met dit nummer van *De Reformatie* – in een nieuw gewaad gestoken – de

51ste jaargang binnen. De overgang is groot. Wie de uitvoering van het eerste nummer uit 1920 met de laatste uit de zojuist afgelopen 50ste jaargang vergelijkt, zal reeds een aanmerkelijk verschil constateren. Maar groter is de overgang van de vorige week naar vandaag. Wij hebben om meer dan één reden bij de moderne ontwikkeling ons aangepast...' Bijna veertig jaar later leest Barelds met veel instemming wat prof. dr. Rob van Houwelingen schrijft in de Special over diaconaal kerk-zijn van 1 november jl.: 'Zonder vernieuwing van binnenuit en flexibel inspelen op veranderde omstandigheden wordt een religie fundamentalistisch.'

Bert Barelds: 'We staan opnieuw voor een grote verandering. Van *De Reformatie* en *Opbouw* naar *OnderWeg*. Straks is mijn lijfblad er niet meer en dat maakt mij wel een beetje weemoedig. Maar ik sta volledig achter het samen optrekken: niet de verschillen uitmeten, maar het geloof delen en het geloof leven. Ik wil *OnderWeg* veel inspirerende en actuele artikelen toewensen en bid om zegen voor de nieuwe redactie.' ///

Tijdsbeeld door een tekenaar

TEKST: JURN DE VRIES, REDACTEUR VAN *DE REFORMATIE* A.I. ///

De naam van grafisch kunstenaar Daan van Driel was mij wel bekend. Ooit tekende hij een reeks rubriekskopjes voor het *Nederlands Dagblad*. Een persoonlijke ontmoeting kan ik me niet herinneren. Met 'de heer De Vries van het ND' op blz. 214 word niet ik, maar wordt mijn toenmalige collega Tjerk de Vries bedoeld. Een ontmoeting is er nu toch gekomen, niet in levenden lijve, maar door het lezen in zijn dagboeken.

Vanaf zijn zestiende hield Van Driel (1909-1992) een dagboek bij, in totaal zo'n twee miljoen woorden. Na zijn overlijden heeft zijn schoonzoon Daan van Alten ze geredigeerd en gedigitaliseerd. Een selectie van vijf procent is in boekvorm uitgegeven, een kwart is gepubliceerd op een cd-rom. We maken kennis met een gereformeerde jongen, geboren in Axel, met een gave om te tekenen en schilderen; de moeizame weg om via een opleiding van zijn talent zijn beroep te maken; de zorgen rondom het leven van losse opdrachten en vervolgens zijn werk als tekenleraar, waarbij het voor de klas staan hem zwaar viel. Tot slot de pensioenperiode waarin lichamelijke moeiten steeds meer een rol gaan spelen.

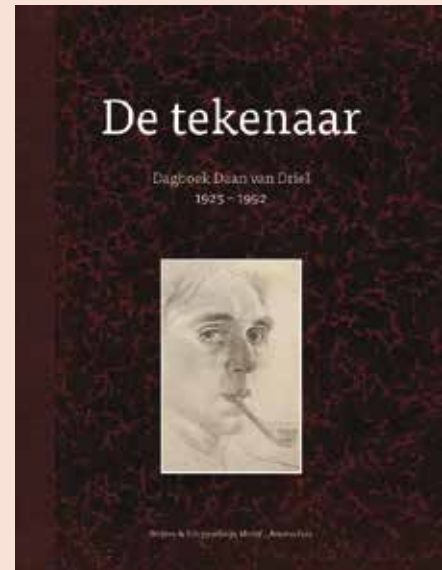
Gave van God

Hoe persoonlijk een dagboek naar zijn aard ook is, het was een goed besluit dit te publiceren. Van Driel noteerde geen droge feitjes, maar beschouwt ze veel

meer. Hij beschouwt ook zichzelf, en dat in een fraaie, haast literaire stijl. Zijn dagboek geeft ook een tijdsbeeld, van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog, van de Vrijmaking en van de kerkelijke breuk in de jaren zestig, die hij beide in Amsterdam meemaakte. Het gereformeerde leven in Amsterdam – hij was vele jaren ouderling – leren we aardig kennen.

Van Driel was ook lezer van dit blad. In 1940 noteert hij: '*De Reformatie* mag niet meer verschijnen ... Prof. Schilder bevindt zich al meer dan een maand in gevangenschap.' En in 1964, over discussies tussen zijn kinderen: 'Piet stond met zijn mening vrijwel alleen tegenover de anderen. Net als ik, vertrouwt hij zich toe aan de opinies van *De Reformatie*, de gids die ons al zoveel jaren door het labyrint van de kerkstrijd voert.'

Helaas is op de uitgave ook wel wat aan te merken. Nogal eens zijn namen onjuist gespeld: Den Uil voor Den Uyl, Van

Tijn voor Van Thijn, Jansen voor (ds. G.) Janssen. Een enkele maal is in een voetnoot een toelichting bij een naam gegeven. Dat had vaker mogen gebeuren, bijvoorbeeld bij de kunstenaars die Van Driel noemt als leermeesters. Zo is de op pag. 32 genoemde Luns stellig Huib Luns, de vader van de latere minister. Veel christelijke kunstenaars klagen over hun plaats in de kerk. Bij Van Driel is dat niet te merken. In 1935 kreeg hij de vraag: welke mogelijkheden voor je ontplooiing heb je als je bij die kring (de Gereformeerde Kerk) blijft? Liggen daar geen grote belemmeringen? Maar Van Driel beleeft zijn talent juist als een gave van God die hij graag inzet voor de kerk en voor christelijke organisaties. Daarom verdient hij dat zijn naam bekend blijft.

N.a.v. Daan van Alten (red.), *De tekenaar. Dagboek Daan van Driel 1925-1992*. Amsterdam (Buijten & Schipperheijn), 2013. 256 pag., 87 illustraties. €19,- ///

Onderweg zijn is...

» '...Jezus Christus volgen als zijn leerling. Samen met broers en zussen van Hem leren, samen leerlingen zijn die oefenen in het gaan van de Weg. Oefenen houdt in: vallen en weer opstaan. Ik word daarbij als leerling geïnspireerd door kerkdiensten, door onderlinge gesprekken, door boeken en bladen. God zegene de nieuwe redactie zodat ook OnderWeg ons zal inspireren in de navolging van Jezus Christus.' <<

» Bernard Bos is bestuurslid van OnderWeg.

Vanaf 10 januari 2015 verschijnt het nieuwe, tweewekelijkse magazine OnderWeg.

- Een bron van toerusting en inspiratie voor elk gemeentelid.
- Artikelen rond persoonlijk geloof, gemeente-zijn en samenleving.
- Nieuwe rubrieken, nieuwe columns en vele beschouwingen, interviews en reportages.
- 24 nummers per jaar, ruim 850 pagina's leesplezier.

OnderWeg

Inspiratie voor reisgenoten

OnderWeg is een voortzetting van *Opbouw* en *De Reformatie*. De huidige abonnees krijgen het blad vanaf januari 2015 automatisch toegestuurd. Nog geen abonnee? Bestel alvast een proefabonnement op www.dereformatie.nl of www.opbouwonline.nl.

